

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING O'RNI

*Muradov Utkir Nurillayevich,
O'zbekiston milliy pedagogika
universiteti dotsenti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy tillarni o'qitish jarayonida integrativ yondashuvning ahamiyati hamda uni amaliyotda qo'llash usullari yoritilgan. O'qish, yozuv, tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalarini uyg'un tarzda shakllantirish orqali talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasi tahlil qilingan. Integrativ yondashuv xorijiy til o'rganishda tilni tabiiy va real kontekstda o'zlashtirishga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, xorijiy til, nutq ko'nikmalari, o'qish, yozuv, tinglab tushunish, gapirish, kommunikativ kompetensiya, metod, strategiya, mashq, interaktiv dars.

XXI asrda xorijiy tilni bilish nafaqat bilim, balki zaruratga aylanmoqda. Shunga mos ravishda til o'qitish metodikasi ham zamonaviylashmoqda. Talabalarda mustahkam kommunikativ kompetensiyani shakllantirish zamon talabiga aylangan. Zamonaviy ta'lim tizimida xorijiy til o'qitishning maqsadi talabalarning real hayotda erkin muloqot qila olish kompetensiyasini shakllantirishdir. Buni amalga oshirish uchun alohida ko'nikmalarni emas, balki ularning uyg'unligini ta'minlovchi integrativ yondashuv zarur. Xorijiy tillarni to'liq egallash uchun faqat grammatik qoidalar asosida emas, balki to'rtta asosiy nutq ko'nikmalari – o'qish, yozuv, tinglab tushunish va gapirish orqali til o'rgatish zarur. Bu jihatdan integrativ yondashuv alohida o'rin tutadi. An'anaviy metodlar bir ko'nikmaga e'tibor qaratgan bo'lsa, integrativ yondashuvda o'qish, yozuv, tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalari bir-biri bilan bog'liq holda rivojlantiriladi.

Integrativ yondashuvning mohiyati

Integrativ yondashuv – bu talabalarning barcha nutq ko'nikmalarini uyg'un holda rivojlantirishga qaratilgan uslubiy yondashuv bo'lib, u orqali talabalar real hayotiy vaziyatlarda tilni samarali qo'llay olishni o'rganadilar. Integrativ yondashuv til o'rgatishda faqat bitta ko'nikmaga emas, balki barcha ko'nikmalarga kompleks yondashuvni nazarda tutadi. Bu yondashuvda o'qituvchi bir vaqtning o'zida talabaning eshitish, o'qish, yozuv va gapirish ko'nikmalarini uyg'unlashtiradi. Natijada, talaba tilni amaliy jihatdan, kontekstda, real kommunikatsion vaziyatlarda o'zlashtiradi.

Integrativ yondashuvning nazariy asoslari

Integrativ yondashuv Chomsky, Krashen, Cummins, Vygotsky kabi tilshunos va pedagog olimlar ishlanmalarida bevosita yoki bilvosita aks etgan. Integrativ yondashuv quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. **Ko'nikmalarning uyg'unligi:** Nutq ko'nikmalari bir-biridan ajralmas, ular integratsiya qilinishi kerak.
2. **Kontekstual o'rganish:** Til real hayotiy vaziyatlarda, muloqotda o'rganiladi.
3. **Konstruktivizm:** Talabalar tilni o'rganish jarayonida atrofdagilar bilan faol muloqotda ishtirok etadilar.
4. **Refleksiya:** Talabalar o'z bilim va ko'nikmalarini baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Integrativ yondashuvning afzalliklari

Integratsiyalashgan o'qitish quyidagi afzalliklarga ega:

1. **Real kommunikatsion muhit yaratadi:** Hayotiy vaziyatlarda barcha ko'nikmalar birgalikda ishlatiladi.
2. **O'quvchining ishtirokini faollashtiradi:** Har bir topshiriqda bir nechta ko'nikma birgalikda shakllanadi.
3. **Tayanch bilimlar mustahkamlanadi:** Masalan, matn o'qilgach, unga doir fikr yozish yoki munozara qilish orqali bilimlar chuqurlashadi.

Integrativ o'qitish strategiyalari quyidagicha

Ko'nikma	Strategiyalar
O'qish	- Annotatsiyalash, prediktsiya, mazmuniy xaritalar tuzish
Yozish	- Kollaborativ yozuv, qoralama-metod, aks ettiruvchi insho
Tinglab tushunish	- Esda saqlash strategiyalari, kalit so'zlarni ajratish
Gapirish	- Jamoaviy muhokama, rolga kirish, taqdimot qilish

Mazkur strategiyalar yordamida til o'rganish individual va ijtimoiy faoliyatga aylantiriladi.

O'qish va yozuv ko'nikmalarini integrativ rivojlantirish

O'qish – bu til o'rganishda muhim ko'nikmalardan biri sanaladi. Integrativ yondashuvda o'qish matnlari asosida yozma ishlanmalar bajariladi. Masalan, maqola o'qib, unga izoh yozish, fikr bildirish, savollarga javob yozish kabi mashqlar orqali o'quvchining ikki ko'nikmasi — o'qish va yozish birgalikda rivojlanadi. Bu esa ularning mantiqiy fikrlash, mazmunni tushunish va uni qayta ifodalash ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Tinglab tushunish va gapirishni uyg'un rivojlantirish

Xorijiy tillarni o'zlashtirishda tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalari ham muhim ahamiyatga ega. Integrativ yondashuvda audio yoki video materiallar asosida o'quvchilar tinglab tushunish mashqlarini bajaradilar va keyinchalik bu material

asosida ogʻzaki muloqotga kirishadilar. Bu esa ularning eshitish qobiliyatini, talaffuzni, soʻz boyligini va gap tuzish malakasini shakllantiradi.

Integrativ metodlar

Quyidagi metodlar integrativ yondashuvga asoslangan boʻlib, talabalarning qiziqishi va faolligini oshiradi.

1. CLIL (Content and Language Integrated Learning) – tilni fanga bogʻlab oʻrgatish.

2. Task-based learning (Vazifaga asoslangan taʼlim) – vazifalarni bajarish orqali tilni oʻzlashtirish.

3. Project-based learning – loyiha asosida ishlash, barcha koʻnikmalarni birlashtiradi.

4. Communicative Language Teaching (CLT) – muloqot orqali oʻrgatish.

Interaktiv va kontekstual mashgʻulotlar

Integrativ yondashuvda oʻquvchilarning faol ishtirokini taʼminlovchi mashgʻulotlar muhim rol oʻynaydi. Role-play, case-study, jamoaviy muhokama, debat, loyiha ishlari kabi topshiriqlar yordamida barcha koʻnikmalar birgalikda faollashtiriladi. Bu oʻquvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi.

Quyida integrativ mashqlar namunasi bilan tanishing:

Mashq turi	Tavsif
Matn asosida eshitish va yozuv	- Tinglangan audio asosida konspekt yozish
Rol oʻynash	- Savdo markazida xarid qilish sahnasini jonlantirish
Blog yozish	- Muayyan mavzu asosida ingliz tilida blog yozish
Rasm asosida suhbat	- Suratni tasvirlab berish va savol-javob qilish
QR kodli interaktiv topshiriq	- Telefon orqali eshitish va keyin matn tuzish

Til kompetensiyalarini shakllantirishda integratsiyaning oʻrni

Integrativ yondashuvning asosiy maqsadi – oʻquvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdir. Yaʼni, ular real hayotda til vositasida samarali muloqot qila olishlari kerak. Til koʻnikmalari bir-birini toʻldiruvchi vositalar boʻlib, ular integratsiya qilinmas ekan, talaba toʻliq kompetensiyaga ega boʻla olmaydi.

Dars davomida integratsiyani quyidagicha tashkil etish mumkin:

1. Bosqichma-bosqich integratsiya – har bir koʻnikma ketma-ketlikda.

2. Parallel integratsiya – bir nechta ko‘nikmani birgalikda qo‘llash.

3. Ikkilamchi integratsiya – asosiy ko‘nikmaga ikkinchi ko‘nikma yordamchi sifatida qo‘shiladi.

Masalan:

Darsda tinglab tushunish → suhbat qurish → matn yozish → matnni o‘qish

Mavzu: "At the Airport" → audio tinglash → dialog tuzish → karta yozish

Nutq ko‘nikmalarini quyidagicha integratsiya qilish ham tavsiya etiladi:

O‘qish + yozish: Matnni o‘qib, rezyume yoki insho yozish.

Tinglash + gapirish: Audio material eshitilib, fikr bildirish yoki savol-javob qilish.

O‘qish + gapirish + yozish: Matn asosida rolik tayyorlash yoki rolli o‘yin o‘ynash.

Shuningdek, dars davomida quyidagilarni qo‘llash orqali rivojlantiruvchi muhit yaratiladi:

Raqamli texnologiyalar: Duolingo, Quizlet, Padlet, Kahoot orqali integratsiyalangan mashg‘ulotlar.

Jamoaviy ishlar: kichik guruhlarda loyiha, intervyu olish, rasmiy yozishmalar yaratish.

Baholash: formatif va summativ baholash usullari – portfoliolar, reflektiv kundaliklar.

Bunday mashg‘ulotlar nafaqat nutq ko‘nikmalarini mustahkamlabgina qolmay, balki tanqidiy fikrlash, muloqot qilish, yaratish kabi umumiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Xorijiy tillarni o‘qitishda integrativ yondashuv zamonaviy ehtiyojlariga ravishda til o‘rgatishning samaradorligini oshiradi. U talabalarning barcha nutq ko‘nikmalarini uyg‘un va tizimli ravishda rivojlantirishga imkon yaratadi. Ularning ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, jamoaviy ishlash va kommunikatsion layoqatlarini ham mustahkamlaydi. Integrativ yondashuvga asoslangan darslar orqali talabalar tilni faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham o‘zlashtiradilar. Shu bois bu yondashuv xorijiy tillarni o‘qitish metodikasining zamonaviy va samarali shakli sifatida e’tirof etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, H.D. (2001). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Longman.

2. Cunningsworth, A. (1995). *Choosing your Coursebook*. Heinemann.
3. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education.
4. Ilkhamova I., Muradov U., Damirova G., Khudoyberdiyeva Z., *Methodology for developing competences of future foreign language teachers based on innovative technologies*, The Bioscan, Special Issue-1, 19. 123-128 pp.
5. Jalolov J., Mahkamova G., Ashurov Sh. (2015). *English language teaching methodology: coursebook for students of specialized departments of the universities and institutes*.
6. Karimov, T., Mamatqulov, A. (2020). “Xorijiy tillarni o‘qitishda zamonaviy metodik yondashuvlar”, *Filologiya Ilmi jurnali*, №3.
7. Mamatqulov, A. (2021). “Til o‘rgatishda interaktiv yondashuvlar”, *Ilm va Taraqqiyot*, №2.
8. Muradov, U.N. (2024). “Ingliz tili darslarida audiovizual materialdan foydalanishning afzalliklari”, *Linguospektr ilmiy jurnali*.
9. Muradov, U.N. (2024). “Developing communicative competence of language learners through mass media”, “Образование наука и инновационные идеи в мире” *ilmiy jurnali*.
10. Nazarova, Z. (2022). “Til o‘rganishda integratsiyalashgan metodlarning samaradorligi”, *Pedagogika va Psixologiya jurnali*, №2.
11. Nation, I.S.P. & Newton, J. (2009). *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge.
12. Richards, J.C. & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
13. Toshmatova, G. (2023). “Xorijiy til o‘qitish metodikasi: integratsiyalashgan yondashuvlar”, *Til va Adabiyot jurnali*, №1.
14. Zokirova, N. (2022). “CLIL yondashuvi asosida dars tashkil etish”, *Innovatsion Pedagogika*, №4.